

Obrana demokracie a analýza politiky

MIROSLAV MAREŠ

Demokratizační vlna, která na přelomu osmdesátých a devadesátých let dvacátého století vedla k pádu komunistických režimů, vyvolala úvahy o tzv. „konci historie“. Francis Fukuyama označil západní liberální demokracii za jistou „konečnou formu“ vývoje ideových konceptů vládnutí¹. Přesto nadále existují nepřátelé demokratického uspořádání nebo ti, kteří sice prohlašují, že demokracii chtějí zlepšovat, ve skutečnosti by však jejich přístupy vedly k likvidaci demokratického zřízení. Na druhou stranu však kritika liberální demokracie může mít např. v teoreticko-demokratickém diskursu i funkci podpory dalšího rozvoje, adaptace a nových přístupů. Navíc současně s kvantitativním přírůstkem demokracií ztrácí na významu diferenciaci mezi demokratickým/nedemokratickým (popř. demokratickým/autoritativním nebo demokratickým/totalitárním), a namísto toho se spíše rozlišuje mezi více demokratickým/méně demokratickým nebo „lépe demokratickým“/„hůře demokratickým“. Jednotná a obecně uznávaná kritéria hodnocení však stanovena nebyla,² čehož mohou zneužívat i skuteční extremisté.

O formách nejvhodnější obrany proti nepřátelům demokracie probíhají v politické praxi, ve vědecké sféře i v publicistice bouřlivé diskuse. Jejich doposud „poslední kolo“ bylo rozvířeno teroristickými útoky 11. září 2001, které opětovně vyvolaly i debaty o univerzálnosti demokratického konceptu. Oživení Huntingtonových tezí o „střetu civilizací“³ by však nemělo zastržít skutečnost, že odpůrci demokracie se nacházejí i uvnitř „západní“ civilizace, resp. jednotlivých států, které jsou její součástí.

Demokratické režimy a společnosti se různými způsoby brání těm, kteří narušují hodnoty (zpravidla včleněné do ústav a jiných právních předpisů) zastávané nosnými silami demokratických systémů. Jestliže je jako antiteze demokratického státu chápán extremismus (rozlíčeného zaměření)⁴, lze potom hovořit i o specifickém politickém poli „protiextremistické politiky“, popř. politiky, zaměřené pouze proti určitým směrům extremismu (není-li považován společný postup proti různým extremistickým směrům za efektivní anebo stejně naléhavý). Na takovéto politické pole je možné směřovat i politologický výzkum prostřednictvím moderní analýzy politiky⁵. Předmět výzkumu však představuje mimořádně složitý a komplexní fenomén⁶. Zájem politologie se zde prolíná se zájmem dalších vědeckých oborů (státověda, ústavní právo, sociologie, filosofie, kriminologie, policejní věda apod.), existuje silný tlak na normativní aspekty (hodnocení, zda je aplikovaný politický postup správný, oprávněný, spravedlivý apod., což nemusí odpovídat empiricko-analytickému zaměření policy-analysis) a často i na využití poznatků v administrativní (a někdy dokonce právní) praxi státního aparátu.

1. Vymezení protiextremistické politiky

Z hlediska politologické analýzy je třeba protiextremistickou politiku vymezit jako specifickou „policy“. V realitě však často nelze podobnou politiku v konsistentní podobě nalézt a ani takto

nemusi být označována (dokonce státní aparát nebo jednotliví aktéři nemusí vůbec pojem extremismus používat). V „širokém“ pojetí je v podstatě protixtremistická politika totožná s celkovou činností demokratického státu (či jejich společenství), jejímž prostřednictvím se takovýto stát legitimuje vytvářením takových politických, sociálně-ekonomických a kulturních podmínek, aby se v něm lidé cítili bezpečně⁷ a nebyli ochotni změnit formu vlády na nedemokratickou anebo (což již nemusí být atributy extremismu) aby nechťeli změnu územní celistvosti či suverenity. V tomto směru se přibližuje i rozsáhle pojaté kategorii bezpečnostní politiky demokratických zemí.

Stát realizuje bezpečnostní politiku, která znamená soubor opatření, orientovaných na cíl národní bezpečnosti. Zabezpečovány jsou především základní národní zájmy, jimiž většína států rozumí nezávislost národního státu (suverenity či svrchovanost), teritoriální integritu a přežití vlastního obyvatelstva. Státy si však dle svého ideově-hodnotového zakotvení stanovují i určité normy či hodnoty, které prosazují a chrání.⁸ Demokratický stát tedy bezpečnostní politikou brání i formu režimu a vystupuje proti svým nepřátelům (jinak by ztratil u vlastních občanů respekt).⁹

V rámci bezpečnostní politiky¹⁰ lze rozlišovat kategorie vnější, vnitřní, environmentální¹¹, hospodářské i další bezpečnosti¹². Vnitřní bezpečnost je výsledkem politiky, která zabezpečuje mírové soužití občanů ve svobodném právním státě. Spočívá na vnitřním míru (tj. politicko-spoločenský stav, kdy je v demokratickém právním státě zabezpečen život ve svobodě, míru a sociální spravedlnosti) a slouží k vytváření lidsky důstojného a svobodného života občanů v právním řádu, který umožňuje účinně chránit občany a jejich svobodu. Pravomoci státu jsou omezeny, aby ve svobodné společnosti byly v souladu obrana před nebezpečím a zajištění materiálních základů lidské existence se svobodnými prostory pro individuální rozvoj společnosti.¹³ Bernhard Frevel v rámci vnitřní bezpečnosti vymezil určité „momenty ohrožení a ohrožující systémové elementy“. Dle něj může být ohrožen demokratický politický systém (ze strany extremistů), sociální systém (prostřednictvím masové kriminality), hospodářský systém (prostřednictvím ekonomické kriminality a korupce), a sociální, hospodářský a politický systém celkově (prostřednictvím organizovaného zločinu)¹⁴. Extremismus tedy představuje hrozbu či riziko¹⁵ pro bezpečnost demokratického státu (popř. pro mezinárodní bezpečnost¹⁶), a to ať již se extremisté snaží uchopit moc (a následně zlikvidovat demokracii) prostřednictvím mechanismů demokratického systému anebo využívají protiprávních, násilných či dokonce teroristických metod.

V užším smyslu je tedy protixtremistická politika součástí zajištění vnitřní bezpečnosti¹⁷, a lze ji definovat jako takovou, která se cíleně a bezprostředně (nikoliv „pouze“ vytvářením stabilního demokratického prostředí¹⁸) orientuje na zamezování, sledování a potlačování přímých projevů politického extremismu. Specializované programy (či politiky) jsou často realizovány vůči jednotlivým směrům či kategoriím extremismu (praviceovému, leviceovému, náboženskému, etnickému, environmentálnímu, cizineckému apod.) či jevům, které se projevují i v širší části společnosti než pouze v extremistické sféře (např. násilí) či její části (např. rasismus).

Postupy proti extremismu však nevykonávají pouze státní orgány v oblasti vnitřní bezpečnostní¹⁹ politiky a justice, naopak je reálná (a z normativního hlediska žádoucí) i angažovanost státních orgánů jiného zaměření (školský, mládež, kultura, lidská práva apod.), nevládních demokratických organizací (včetně médií či akademické vědeckovýzkumné sféry) a obecně pokud možno co největší části celé společnosti (ať již ve sféře veřejné či privátní). Celospole-

čenská (nikoliv pouze administrativně-politická) dimenze je obecně u vstupů (inputs) i výstupů (outputs) této politiky mimořádně významná. Výsledná protixtremistická politika může reálně vznikat i abstrakcí částí jiných politik, kromě (vnitřní) bezpečnostní politiky např. právní, mládežnické, školské, etnické, mediální, kulturní, marginalizovaných skupin apod., které samy mají velmi široký rozměr a „rozvolněné hranice“.

Protixtremistická politika je realizována na různých úrovních. Základní rozdělení úrovní odpovídá i dalším politickým oblastem. Jedná se zejména o:

- lokální úroveň;
- regionální úroveň;
- celostátní úroveň;
- různé úrovně mezinárodní (bilaterální, multilaterální v rámci regionu, kontinentu, celého světa apod.);
- supranacionální úroveň;

Jestliže byla protixtremistická politika dána do souvislosti s vnitřní bezpečnostní politikou, je třeba vytknout jako nejvýznamnější úroveň celostátní (resp. tu, která zahrnuje centrální orgány národního státu), protože ve vnitřní bezpečnostní politice si instituce národního státu zachovávají dominantní roli (což samozřejmě nesnižuje zmíněný význam celospolečenské angažovanosti v boji proti extremismu). Přesto se zintenzivňuje mezinárodní spolupráce v oblasti vnitřní bezpečnosti a státy zřídily i různé mezinárodní organizace (nebo jejich specializované složky), které se alespoň dílčím způsobem problematikou extremismu²⁰ zabývají (ať se již jedná např. o policejní spolupráci nebo o monitorování rasismu). Vzrůstá i role nevládní přeshraniční spolupráce v otázkách potlačování extremismu. V rámci evropské integrace se zatím pouze dílčím způsobem uskutečňuje přesun kompetencí v oblasti vnitřní bezpečnosti na supranacionální rovinu (ale přesto existuje a zvyšuje se i rozsah matérie intergovernmentální spolupráce v oblasti třetího pilíře EU²¹).

Z hlediska nominální klasifikace je protixtremistická politika vymezena především podle svého účelu či oboru (potlačovat extremismus), což se sebou nese i vymezení (byť negativní) vůči cílové skupině (extremistům).²² Podle jiných kritérií²³ je klasifikace nejednoznačná. Má rysy politiky redistributivní (určitým aktérům je odebírán užitek a náklady ve prospěch boje proti extremismu), ale i regulativní (jsou používána nařízení), konstitutivní (udržuje systém), samoregulativní (v rámci určitých postupů proti extremismu je rezignováno na přímý státní vliv) i persuasivní (přesvědčování o chybnosti extremistických konceptů)²⁴. Podle způsobu řízení²⁵ je možné nalézt atributy řízení prostřednictvím nařízení a zákazů (trestněprávní normy), řízení pomocí pozitivních nebo negativních podmínek (možnost pomoci při „vstupu do nového života“ pro jednotlivce, kteří vystoupí z extremistické scény), řízení prostřednictvím přesvědčování a informací (různé státní či nestátní kampaně) i za pomoci pozitivních příkladů. Obdobně do řady oblastí zasahují i výsledné programy této politiky.

2. Instituce, aktéři a sítě v protixtremistické politice

Jak již bylo uvedeno, v rámci protixtremistické politiky působí jak instituce státního aparátu (polity), tak i nestátní aktéři. V řadě případů však alespoň část státních i nestátních aktérů vytváří do jisté míry propojenou síť²⁶ v potlačování všech nebo některých forem či projevů

extremismu. Tyto sítě se přitom konstituují buď ad hoc (např. při reakci na konkrétní extremistickou akci), nebo jsou k celé „policy“ stabilně vázány (a to i institucionálně – např. formou zřizování speciálních poradních orgánů vlády).

Pokud bychom chtěli instituce a další aktéry určitým způsobem klasifikovat, je nutné využít různých hledisek a kritérií. Z hlediska specializace je možné rozlišovat, zda je boj proti extremismu (či jeho jednomu směru):

- 1) jediným či hlavním bodem jejich činnosti,
- 2) nebo zda je součástí jejich širšího „programově-kompetenčního“ okruhu, do nějž mj. spadá i postupy proti extremismu (v rámci obecněji zaměřených institucí však mohou existovat specializované složky – např. protiextremistické jednotky v policii),
- 3) anebo probíhá konkrétní angažovanost v protiextremistické politice pouze výjimečně (či dokonce nahodile).

Specializace aktérů může být vztažena i k tomu, zda postupují proti celému extremistickému spektru (např. vnitřní tajné služby demokratických zemí) nebo pouze proti jeho jednotlivým směrům (např. různé iniciativy zaměřené pouze proti pravicovému extremismu v SRN) nebo proti dílčím projevům zasahujícím mj. extremistické spektrum nebo jeho části (typická je např. angažovanost organizací reprezentujících zájmy osob, které jsou „prioritními oběťmi“ rasismu či antisemitismu proti těmto jevům, což se týká mj. židovských organizací, reprezentantů napadených etnických menšin apod.).²⁷ Rovněž různí aktéři mohou postupovat pouze proti určitým formám extremismu, který lze z hlediska struktury členit např. na (1) extremistické politické strany, (2) registrované nebo neregistrované veřejně (nenásilně) působící organizace, (3) samostatná nakladatelství, periodika, a distribuční firmy, (4) subkultury a hnutí, (5) militantní a teroristické skupiny apod.

Z hlediska funkčního oprávnění aktéra je podstatné, zda působí (popř. může působit) vůči extremismu sankčně či represivně (zákazy organizací, zadržování pachatelů kriminality s extremistickým podtextem, jejich trestání apod.) anebo pouze sleduje či shromažďuje informace (a na tomto základě dává podněty exekutivním složkám), zda vytváří zákony či jiné normy pro boj s extremismem, realizuje vzdělávací a osvětovou činnost apod.

Specifickým aktérem jsou demokratické politické strany, které jednak realizují „příkladně“ neextremistickou politiku a jednak iniciují a v rámci svého zapojení do politického systému i realizují protiextremistické postupy.

3. Konflikty v protiextremistické politice

Z hlediska konfliktní dimenze (politics) je protiextremistická politika prostorem velkého množství střetů, vedených mezi různými skupinami aktérů (ať již v rámci široké celospolečenské diskuse, mezi institucemi ve státním aparátu, mezi státními a některými nestátními aktéry, v nestátní sféře, v akademickém prostředí či dokonce v mezinárodním rámci apod.), přičemž konfliktní linie rozličnými sférami prostupují. Jak uvedl Dieter Althaus: „Extremismus zůstává mnohovýstevným fenoménem; má mnoho příčin, společenských i ekonomických, individuálních i skupinových, biografických i ideologických. Právě tato struktura příčin činí boj proti extremismu obtížným.“²⁸ Jestliže je extremismus z normativního hlediska pojmem negativně zabarveným a demokracie naopak, hrozí i možnost propagandistického a represivního zneužití

řady konceptů postupu proti skutečnému i údajnému extremismu. Problémy způsobuje i odlišné chápání demokracie různými aktéry.

Základním a často diskutovaným problémem obrany demokracie před extremismem je to, že při ofenzivním potlačování jeho mocenských ambicí musí demokracie omezovat některé své obecně garantované základní hodnoty, což může narušovat její podstatu (a dle některých názorů pomáhat extremistům v jejich propagandě). O přípustné míře zásahů a o vhodnosti používaných politicko-právních prostředků (tvrdost trestů) se proto intenzivně debatuje (např. zda zákaz organizace způsobí utlumení činnosti extremistů nebo jejich přesun do teroristického podhoubí²⁹).

Spory se týkají i samotné „vhodnosti“ pojmu extremismus anebo jeho používání státním aparátém v demokratických zemích a (ať již obecně nebo v konkrétních situacích) etiketováním různých subjektů coby extremistických ze strany (alespoň některých) státních orgánů³⁰. Např. František Šamalík uvádí, že: „...Pojem „extrémní“ je v rovině státu spojen s právními důsledky, proto k takové kvalifikaci může dojít pouze právní cestou, rozhodnutím politického orgánu (taková kvalifikace nemusí ústit v návrh zákazu činnosti, legalizuje pouze příslušná ochranná opatření). Pokud k tomu nedojde, platí presumpce jejich neextrémnosti, tj. rovnosti ve svobodné konkurenci. Rozhodnutí o extrémnosti je tedy politickým (soudem přezkoumatelným) aktem, nepřísluší policejné správní instituci. Nemůže tedy stačit ani obecná definice extremismu formulovaná politickým orgánem – jako vodítko pro „tajné služby“ –, neboť extrémnost musí být určena konkrétně, individuálně, a na základě ústavních textů, relevantních pro soud. Pro právní důsledky musí být klasifikace extremismu (vliv na přístup do veřejných služeb apod.) veřejná.“³¹

Řadou aktérů je kritizována i „souměrnost“ působení demokracie proti různým směrům a formám extremismu, protože podle některých názorů je třeba (státně-mocensky) postupovat pouze proti části z nich (resp. pouze proti těm, které jsou zastánci takovýchto názorů vnímány jako skutečně extremistické či nebezpečné). Avšak, jak uvádí např. Backes a Jesse, je předpokladem úspěšné demokratické politiky tzv. antiextremistický konsens. Ten předpokládá stejnou resistenci společnosti vůči projevům pravicového, levicového i dalších směrů extremismu (podle obou autorů je však např. v SRN mediální, společenská a justiční aktivita orientována mnohem více na potlačení pravicového extremismu, další extremistické směry jsou naopak tolerovány, což označují za špatné).³²

Diskutované koncepty obrany demokracie jsou v tomto směru různé. Andreas Klump analyticky rozeznává:

1. Hodnotově relativistickou variantu. Toto teoreticko-demokratické pojetí bylo ústavně politickou skutečností Výmarské republiky ve dvacátých letech. Poskytovalo bezvýjimečně prostor všem politickým silám a dávalo tím stejnou svobodu nepřátelům svobody. Možnosti státního zásahu vznikaly teprve při překročení trestních zákonů³³.
2. Autoritativní variantu. V tomto případě není zaručena žádná svoboda nepřátelům svobody. Zahrnuje konsekventní a neústupné postupy proti všem extremistickým činnostem.
3. Antikomunistickou variantu. V tomto případě je myšleno, nepřiznávat žádnou svobodu levicovým extremistům, což představuje jednostranné politické zaměření.
4. Antifašistickou variantu. V tomto případě je myšleno, nepřiznávat žádnou svobodu pravicovým extremistům, což rovněž představuje jednostranné politické zaměření.
5. Liberálně demokratickou variantu. Ta je nejlépe popsána formulí „žádnou bezpodmínečnou svobodu nepřátelům svobody“. V tomto případě jsou omezeny extrémní pozice hodnotově

relativistického a autoritativního zaměření, současně je tato varianta konsekventně antiextremistická bez jednostranného politického zaměření³⁴.

Jako příklad poslední uvedené varianty bývá uváděna situace v SRN, kde je ražena koncepce tzv. „bojovné demokracie“ („streitbare Demokratie“, popř. též „obranyschopné demokracie“ – „wehrhafte Demokratie, či bojovnícké demokracie – „kämpferische Demokratie“), jejíž přinejmenším některé atributy byly po roce 1989 postupně přeneseny i do českého prostředí (resp. politiky státních orgánů a části akademické sféry, mj. vzhledem k častým kontaktům mezi českými a německými experty), ačkoliv není takto v ČR označována.

Bojovná demokracie v SRN je reakcí na poměry ve Výmarské republice, které umožnily nástup Hitlera k moci. Centrální myšlenkou této koncepce je přenášení ochrany demokracie do oblastí legálního politického jednání. Demokratický ústavní stát se nemůže svým protivníkům ubránit teprve tehdy, když ti překročí hranice trestního zákona.³⁵ Proto demokracie aktivně různými právními prostředky vstupuje do boje s těmi, kteří ji mohou ohrozit. Ideově vychází především z prací Karla Loewensteina, který již v roce 1937 prosazoval v odborných statích v návaznosti na celosvětový rozmach fašismu³⁶, aby demokracie ve své obraně nebyla neaktivní a aby se stala vůči fašismu militantní³⁷. Koncepce bojovné demokracie obsahuje podle Eckharda Jesseho a Uwe Backese principy vázanosti hodnotami, bojovnosti (resp. připravenosti k obraně) a předvídatosti (resp. přenášení ochrany demokracie „vpřed“ – „Vorverlagerung“).

Vázanosti hodnotami je myšleno, že se demokratický ústavní stát hlásí k hodnotám, kterým přiznává zvláštní význam, a které nehodlá dávat k dispozici. Bojovnosti je myšleno, že ústavní stát je ochoten bránit se extremistickým pozicím. Demokracie není tedy chápána pouze ve smyslu suverenity lidu. Přenášením ochrany demokracie „vpřed“ je popsána situace, že demokratický ústavní stát reaguje nikoliv teprve tehdy, když se politický extremismus proviní proti ustanovením zákonů. Má být zničen spíše již v předpolí jeho aktivit.³⁸

Kritika koncepce bojovné demokracie se v SRN soustřeďuje především do tří základních oblastí:

- 1) Je jí vytýkána redukováná jednostranná interpretace Spolkovým ústavním soudem³⁹, která vede ke (státoprávně pochybným) neprecizním formulacím.
- 2) Prakticko-ústavněhermeneuticky byla údajně bojeschopná demokracie využita k paušálnímu překrytí práv jednotlivců;
- 3) Státně-teoreticky je sporné, zda zmíněným způsobem pojatá „bojeschopná demokracie“ je ještě podřízena pojmosloví tradičního „státního práva“.⁴⁰

Hans Gerd Jaschke na situaci v SRN kritizuje např. i to, že boj proti pravicovému extremismu je dle něj nadměrně realizován institucemi v oblasti „vnitřní bezpečnosti“ (policie, soudy, tajné služby), čímž dochází k přehlížení širší dimenze proticizineckých a rasistických nálad ve veřejnosti a dokonce v těchto institucích samotných. Tyto instituce jsou dle něj neschopné přizpůsobit se podmínkám po studené válce a je vůči nim směřována silná mediální kritika, což ještě více umocňuje jejich neochotu k reformám a „mentality oddělení“.⁴¹ Vůči Jaschkeho námitce však lze oponovat, že (jak již bylo uvedeno výše) nástroje bojovné demokracie a protiextremistické politiky obecně nejsou vázány pouze na institucionálně-státní rovinu vnitřní bezpečnosti a např. podle některých výzkumů ze SRN je pro potlačování projevů pravicově extremistického násilí důležité posilování angažovanosti občanské společnosti, protože v lokalitách s vybudovanými strukturami občanské společnosti je etnické a rasové násilí oproti jiným méně časté.⁴²

Obecně mohou mezi aktéry protiextremistické politiky vyvstat i spory o optimální rozložení kompetencí mezi nimi či o vhodnost realizované politiky (ať již v rámci státního aparátu, kdy např. tajná služba má rozdílné představy než policie – anebo mezi státními a nestátními aktéry, kdy např. nevládní organizace či média mohou kritizovat policii za nečinnost v boji proti extremismu apod.

Další dimenzí sporu o protiextremistickou politiku je to, zda mají být extremisté v rámci politického spektra izolováni nebo zda mají být zapojováni do spolupráce s demokratickými silami (čímž se mohou dle zastánců tohoto přístupu „kultivovat“). Demokratické politické strany se mohou přit např. i o to, zda mají přebírat témata extremistů a tím snižovat jejich vliv, což ovšem vyvolává obvinění ze snahy „extremizovat“ politické spektrum⁴³ (např. když demokratické pravicové strany v SRN nerasisticky převzaly „protipřistěhovaleckou“ rétoriku, dosud využívanou pouze pravicovými extremisty, došlo ke snížení volebních zisků ultrapravice, i když sklidily kritiku od politických protivníků). Jiné střety se týkají přípustnosti vzájemného obviňování se z extremismu mezi silami demokratického spektra (zvláště v konkrétních situacích). V mediální oblasti existují spory o to, zda je vhodné poskytovat extremistům prostor ve sdělovacích prostředcích – na jedné straně je obava z šíření propagandy, na straně druhé snaha demaskovat cíle a charakter extremistů. Některým médiím je vytýkána i „extremistická“ rétorika (např. v referování o cizincích či etnických menšinách).

Spory provázejí i přípustnost působení či zaměstnávání soudobých i bývalých extremistů ve veřejné sféře, resp. ve státních službách (což souvisí i s celkovým přístupem k začleňování extremistů do společnosti). Různě lze nahlížet i na optimální řešení problematiky extremismu ve školské, mládežnické či rodinné politice.⁴⁴ Nejednoznačné názory existují i na smysl a účinnost pořádání různých „osvětových“ kampaní (ať již organizovaných státem nebo nevládními organizacemi), které se věnují různým atributům extremismu, a které směřují k oslabení a eliminaci extremistických postojů v široké veřejnosti (zde je důležité prezentovat antiextremistickou problematiku takovým způsobem, aby nezavdávala příčinu k vytváření „protestních postojů“ vůči ní samé).

Na mezinárodní i supranacionální úrovni mohou střety o protiextremistickou politiku obsahem odpovídat vnitrostátním sporům (ať již v administrativní, právní, vědecké, mediální či „občansko-společenské sféře“), vyskytly se ale i mezistátní spory, týkající se oprávněnosti zásahů proti státu, v jehož vnitřní politice hraje skutečný či domnělý extremismus významnou roli. Z hlediska stanovení cíle a jeho naplnění se v tomto směru sporným případem staly sankce čtrnácti zemí EU v Rakousku po vstupu FPÖ do vládní koalice v roce 2000, jejichž právní i politické odůvodnění bylo velmi problematické⁴⁵.

4. Forma a obsah výsledné protiextremistické politiky

Již v předchozí kapitole o konfliktech v protiextremistické politice byla zmíněna řada výstupů, které se v jejím rámci vyskytují. Množství zmíněných „oblastí střetů“ svědčí i o tom, že výsledná politika prochází permanentním procesem evaluace, byť na druhou stranu není státní přístup v některých zemích dlouhodobě modifikován, což však může sloužit i jako důkaz o jeho kvalitě (typickým příkladem je situace v SRN).

A. Klump rozlišuje v rámci ochrany demokracie různé nástroje:

- 1) Ústavněprávní ochranu demokracie (zákazy stran, sdružení, shromáždění apod.);
- 2) Správně (-administrativně) právní ochranu demokracie (zřizování anebo pověřování institucí ke sledování a potlačování extremismu⁴⁶);
- 3) Trestněprávní ochranu demokracie (různé normy, které přímo nebo nepřímo slouží k potlačování politického extremismu);
- 4) Diskurzivní ochranu demokracie, kterou je myšleno ideově-politické vypořádání se s politickým extremismem. Spočívá v tom, že demokracie argumenty a ideovou osvětou zprostředkuje a také brání své hodnoty. Ideově-politické vypořádání se s extremismem probíhá v širokém prostoru, přičemž se na něm podílí stát (veřejnou činností bezpečnostních složek, např. vydáváním veřejně přístupných zpráv o extremismu, kampaněmi, např. proti rasismu, pořádáním školení a seminářů pro státní zaměstnance i veřejnost apod.) i občanská společnost (formou iniciativ, např. demonstracemi či nestátními organizacemi zaměřenými na monitorování a potlačování extremismu či jeho jednotlivých směrů, dále činností médií, která informují o extremismu i vědeckými počiny, včetně specializovaných organizací na výzkum extremismu či totalitarismu a následnou osvětu). Rovněž politické strany a další organizace se ohraničují vůči extremistickým subjektům⁴⁷.

Zatímco v prvních třech zmíněných případech je protiextremistická politika realizována především formou práva (kde však přijímání konkrétních norem může vyplývat i z protiextremistických politických programů⁴⁸), ve čtvrté je forma výstupů méně formalizovaná. Jedná se jak o konsistentní dlouhodobě orientované politické programy a jejich naplňování, tak i o ad hoc reakce na extremistické projevy.

Obecně platné rozčlenění protiextremistických právních norem je problematické, protože právní prameny přijímané v jednotlivých státech, regionech i v mezinárodních organizacích jsou velmi rozdílné a zobecňující typologie nemusí být vždy přesné.

Z hlediska specializace norem lze obdobně jako při vymezení protiextremistické politiky i u protiextremistické legislativy za jistý „základní rámec“ považovat celý funkční demokratický právní řád (z pohledu normativní teorie totožný se státem). Mimořádně důležité je přihlášení se státu k demokratickým hodnotám a jejich ochraně, zpravidla v základech realizované ústavní formou, avšak prostupující celou právní, politickou i společenskou sférou. Do této „obecné oblasti“ patří i zvýšená (popř. konkretizovaná) ochrana práv potencionálních obětí extremismu, která by však opět měla být obecnou „funkcí“ demokratického státu nezávisle na projevech extremismu (např. zjevným distancováním se státu od cílů pravicového extremismu je zajištění práv menšin, zákaz rasové, etnické a další diskriminace v různých společensko-politických i soukromých oblastech apod.). Různé normy mohou být využity jak proti konkrétním projevům extremismu, tak i obecně (např. trestnost vraždy platí jak pro „běžné“ vraždy, tak i pro vraždy s extremistickým podtextem; v jejich případě však může být pro pachatele např. zvýšena výše trestu za rasistický motiv).

„Úžeji“ (resp. specializovaně) zaměřené normy směřují především k eliminaci (včetně sankcí) přímých projevů extremismu (v nedemokratických režimech však mohou být zneužity naopak k potlačování demokratů). Rozdělení speciální protiextremistické legislativy evropských demokracií v meziválečném období, které však má relativně obecnou platnost (z teoretického hlediska, neznamená to, že by tato legislativa musela být ve všech státech obsažena!), provedl Giovanni Capoccia:

Anti-extremistická legislativa:

Legislativa pro	Specifická oblast speciální legislativy	Hlavní účel
Institucionální ochranu	Pravidla pro stav ohrožení	Zabezpečit loajalitu státního aparátu
	Pravidla pro zradu a akty zrady	
	Legislativa proti podněcování nespokojenosti v ozbrojených silách	
	Legislativa proti neloajalitě mezi státními zaměstnanci	
Zákazy stran a sdružení	Legislativa pro zrušení/pozastavení politických stran	Eliminovat „nepřátelské“ strany a skupiny z politické scény
	Legislativa pro zrušení/pozastavení politických sdružení	
Anti-propagandu	Legislativa chránící demokratické instituce	Omezit možnost vysílat delegitimizující zprávy voličům
	Legislativa chránící osobní čest	
	Legislativa proti glorifikaci politických zločinů	
	Legislativa proti falešným zprávám	
	Legislativa omezující tiskovou svobodu	
Anti-extremistické formy jednání	Legislativa proti stranickým uniformám (symbolům atd.)	Chránit veřejný pořádek
	Legislativa proti stranickým milicím	
	Legislativa proti vojenskému výcviku členů soukromých sdružení	
	Legislativa proti nošení zbraní	
	Legislativa omezující svobodu shromažďování	

Převzato z CAPOCCIA, G.: *Defending democracy: Reactions to political extremism in inter-war Europe*, p. 436.

Z teoreticko-právního hlediska je možné „protiextremistické normy“ členit podle různých kritérií⁴⁹, např. podle právního odvětví na ústavněprávní, trestně-právní, správněprávní apod. (v různých zemích je však pojetí právních odvětví odlišné), dále podle mechanismu právní regulace na právně nařizovací a ochranné apod.

Z určitého pohledu je možné obsahové, formální i faktické výstupy protiextremistické politiky nacházet i ve správních a soudních rozhodnutích, která se týkají extremismu (odsouzení pachatele trestného činu s extremistickým podtextem, zákaz extremistického shromáždění, zákaz extremistické strany apod.).

V politické rovině lze protiextremistickou politiku realizovat přijímáním politických koncepcí (programů), směřujících k potlačení extremismu (nebo jeho dílčích částí či projevů). Hlavní výsledky protiextremistické politiky (včetně popisu extremistického spektra a přijatých i plánovaných opatření proti němu) jsou v některých zemích zpracovány v jednotném dokumentu (což je i případ ČR). Různé státní orgány (především v exekutivní oblasti) vytvářejí

v rámci svých kompetencí preventivně i represivně orientované programy (bezpečnostní orgány např. pro specializované formy monitorování extremistické scény a předcházení protiprávní činnosti, školské a vzdělávací orgány realizují pravidelné „protiextremistické vzdělávání“ (není tak ale zpravidla nazváno!), i příležitostné akce a kampaně, dále se různé resorty, např. armádní, snaží „nadstandardně“ zamezit pronikání extremistických postojů do oblasti jejich působení apod.). Většina těchto programů může mít i mezinárodní dimenzi, některé komplexnější projekty zase vyžadují angažovanost veřejných úřadů a občanské společnosti na „nejnižší“ (lokální) úrovni (to se týká např. tzv. „programů vystoupení“, kdy je příslušníkům extremistické scény usnadňováno odpoutání se z dosavadního prostředí⁵⁰).

Výsledkem činnosti nestátní sféry (která však může na protiextremistických programech spolupracovat se státním aparátem) je vytváření organizací či institucí v jejím rámci, dlouhodobě zaměřených na sledování a monitorování extremistických projevů (jejich výsledkem mohou být např. návrhy na eliminaci alespoň některých projevů extremismu, ale i vymezení se vůči státní protiextremistické politice). Pravidelně i jednotlivě mohou být iniciovány různé protiextremistické kampaně, demonstrace, publicistické počiny apod. Obecně je možné rozeznávat varianty, kdy je činnost nestátních institucí v souladu se státní politikou a kdy je naopak v konfliktu. Sporné momenty představuje (nekoordinovaný) soulad státní politiky proti pravicovému extremismu s cíli ultralevicových antifašistických organizací a obdobně soulad státní politiky proti levicovému extremismu s cíli ultrapravice.

I akademická sféra se dlouhodoběji (vytváření specializovaných pracovišť, periodik, edicí či organizací) anebo ad hoc (vydáním publikace, uspořádáním konference) přímo i nepřímo zapojuje do protiextremistické politiky, zvláště pak je-li státem (např. granty) tato činnost podporována. Přes řadu problémů poskytuje zvláště politologický teoreticko-metodologický aparát i základnu pro analýzu protiextremistické politiky.

Heterogenita extremismu a protiextremistické politiky však politologický výzkum této oblasti komplikuje a přispívá i k jeho doposud nepřilíš velké rozvinutosti. Větší šíři poznatků by bylo možné získat z případových a komparatistických studií, kterých však doposud bylo vydáno relativně malé množství⁵¹ (o něco pokročilejší je však produkce politologie a sousedních disciplín, týkající se vnitřní bezpečnostní politiky a postupů proti terorismu). V české odborné literatuře jsou sice popsány protiextremistické policejní postupy⁵² a právní normy⁵³, stále však chybí komplexní a konsistentní empiricko-analytický výzkum polistopadové protiextremistické politiky (což je ovšem možné konstatovat o většině „policies“ v ČR). Lze doufat, že zmíněné „deficity“ budou v brzké době odstraněny.

Poznámky:

1. FUKUYAMA, F.: *The End of History?* In The National Interest, Summer 1989, s. 3–18.
2. CAMPBELL, D., SCHALLER, CH.: *Demokratietheorie. Editorial* [online]. In Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft, č. 2, 1999 [cit. 27. března 2001], dostupné na World Wide Web: <http://www.oecp.at/oecp/online/992_ed.htm>.
3. HUNTINGTON, S. P.: *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka publishers, 2001.
4. MAREŠ, M.: *Politický extremismus jako antiteze demokratického státu*. Analýzy a studie. Bulletin Ústavu strategických studií Masarykovy univerzity Brno, 2000, roč. 2, č. 2, s. 2–9.

5. FIALA, P., SCHUBERT, K.: *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorie a metod policy analysis*. Brno: Barrister & Principal, 2000.
6. MAREŠ, M.: *Otázky výzkumu pravicového extremismu*. Politologický časopis, 2001, roč. VIII, č. 2, s. 115–133.
7. Bezpečnost znamená v nejobecnější rovině stav, v němž se individua, skupiny a státy necítí ohroženy vážnými hrozbami, popř. jsou před nimi účinně chráněny a mohou si vytvářet budoucnost podle vlastních představ. Pociť bezpečnosti je však subjektivní a jeho stupeň vždy nemusí odpovídat realitě. BUCHBENDER, O., BÜHL, H., KUJAT, H.: *Wörterbuch zur Sicherheitspolitik*. Berlin, Bonn, Hamburg: Verlag Mittler & Sohn, 1992, s. 134.
8. HEISENBERG, W.: *Sicherheitspolitik*. STERN, C. a kol. (Hrsg.): dtv-Lexikon zur Geschichte und Politik, Band 3. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1971, s. 733.
9. JESSE, E.: *Politischer Extremismus heute: Islamischer Fundamentalismus, Rechts- und Linksextremismus* [online]. Aus Politik und Zeitgeschichte, 2001 [cit. 13. listopadu 2001]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.das-parlament.de/beilage/b-a-2.html>>.
10. V tomto pojetí není přijímána teze, že bezpečnostní politika je nástrojem politiky zahraniční.
11. KOMÁR, A.: *Environmentální bezpečnost – součást bezpečnosti státu*. Vojenské rozhledy, roč. 8, č. 2, 1999, s. 146–153.
12. RESCHKE, J. E.: *Sicherheitspolitik in neuen Dimensionen* [online]. Rosenberg: Bundesakademie für Sicherheitspolitik, 1999 [cit. 27. března 2000]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.baks.com/453rosbp3.html>>.
13. BUCHBENDER, O., BÜHL, H., KUJAT, H.: *Wörterbuch zur Sicherheitspolitik*. Berlin, Bonn, Hamburg: Verlag Mittler & Sohn, 1992, s. 76.
14. FREVEL, B.: *Kriminalität. Gefährdung der Inneren Sicherheit?* Opladen: Leske + Budrich, 1999, s. 9–10.
15. Tyto dva pojmy jsou užívány ve velmi rozdílných významech, přikláním se však k jejich následující definici:
Hrozba je:
a) libovolný subjekt, jenž svým působením (činností) může poškodit nebo zničit konkrétní chráněnou hodnotu nebo zájem jiného subjektu (hrozba intencionální), nebo
b) jev či událost jako bezprostřední příčina poškození nebo zničení konkrétní chráněné hodnoty nebo zájmu (hrozba neintencionální).
Riziko je pravděpodobnost, že daná hrozba způsobí v předem stanovené míře poškození konkrétní chráněné hodnoty nebo zájmu jistého subjektu. Riziko je odvozenou, kvantitativní dimenzí hrozby, tj. jeho signifikancí. ÚSTAV STRATEGICKÝCH STUDIÍ: *Riziko a hrozba jako klíčové konceptuální pojmy*. Analýzy & Studie, roč. II, č. 1, 2000, s. 12.
16. CHALK, P.: *Non-Military Security and Global Order. The Impact of Extremism, Violence and Chaos on National and International Security*. New York: St. Martin's Press, 2000.
17. Při transnacionální dimenzi extremistických aktivit však může zasahovat i do vnější bezpečnosti, zvláště hrozí-li demokratickému státu ohrožení agresivním nedemokratickým režimem podporovaným anebo podporujícím extremisty na vlastním území. Tak tomu bylo např. v meziválečném Československu. Hitlerovský totalitní režim podporoval henleinovské nacistické hnutí, namířené proti demokratickým základům a územní celistvosti ČSR. V rámci vnější bezpečnostní politiky je třeba zabezpečit, aby státu a jeho společnosti nehrozilo nebezpečí od jiných států a společností. Úkolem státu je zde chránit vlastní společnost s pomocí vojenských opatření (především výstavbou a udržováním armády), vytvářením kolektivních bezpečnostních systémů (bilaterálními smlouvami, bezpečnostními organizacemi), vzájemnými akty důvěry (např. uznáním hranic) a spoluprací rozličného druhu (v oblasti hospodářství, kultury apod.). FREVEL, B.: *Kriminalität. Gefährdung der Inneren Sicherheit?* Opladen: Leske + Budrich, 1999, s. 9.
18. K vytváření stabilního demokratického prostředí přitom (kromě základního přihlášení se státu k demokratickým hodnotám) patří i řešení problémů, které využívají extremisté v rámci své propagandy – např. jsou zlepšovány sociální podmínky v etnických komunitách, které jsou jako celek

kritizovány pravicovými extremisty za (byť i reálně závadné) jednání jednotlivých příslušníků těchto komunit.

19. Hans Jürgen Lange vymezuje vnitřní bezpečnost jako systém státních institucí a zařízení, které jsou legitimovány ústavou a demokraticky zvolenými orgány, aby exekutivně vykonávaly veřejný mocenský monopol v rámci právně vymezených pravidel i za použití donucovacích prostředků. Vnitřní bezpečnost jako „politické pole“ odkazuje i na to, že na základech politické produkce se zde vedle exekutivních institucí (jako jsou např. policie či státní zastupitelství) podílejí i další aktéři, jako jsou ministerstva vnitra, parlamentní instituce (výbory pro vnitřní bezpečnost, kontrolní orgány vnitřních tajných služeb), politické strany (např. jejich odborné komise) i organizované zájmy (např. v některých zemích existující policejní odbory). LANGE, H. J.: *Innere Sicherheit im Politischen System der Bundesrepublik Deutschland*. Opladen: Leske + Budrich, 1999, s. 16.

Politologickou analýzu vnitřní bezpečnosti Lange pojímá následovně:

Analýza politiky vnitřní bezpečnosti:

Úroveň analýzy	Metodologická úroveň	Návaznost na sousední disciplíny
Polity	Institucionální analýza	Policejní dějiny, státověda, správní věda, policejní právo
Politics	Procesní analýza	Policejní sociologie
Policy	Programová analýza	Kriminální politika

Zpracováno dle LANGE, H. J.: *Innere Sicherheit im Politischen System der Bundesrepublik Deutschland*. Opladen: Leske + Budrich, 1999, s. 72

20. Pokud budeme extremismus chápat i jako potencionální podhoubí terorismu, okruh sledované spolupráce se ještě rozšíří.
21. MAJER, D.: *Europa zwischen Integration und Kooperation. Einheitstiftende und koordinative Elemente in den Rechtsgrundlagen der Gemeinsamen Außen- und Sicherheitspolitik (GASP) sowie der Gemeinsamen Innen- und Rechtspolitik (GIRP) – Eine Normenanalyse*. Politische Vierteljahresschrift, 40. Jahrg., Heft 1, 1999, s. 116–130.
22. FIALA, P., SCHUBERT, K.: *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis*. Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 20.
23. FIALA, P., SCHUBERT, K.: *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis*. Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 19–21.
24. K jednotlivým pojmům blíže viz FIALA, P., SCHUBERT, K.: *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis*. Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 71–74.
25. FIALA, P., SCHUBERT, K.: *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis*. Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 21.
26. SCHUBERT, K.: *Politikfeldanalyse. Eine Einführung*. Opladen: Leske+Budrich, 1991, s. 89.
27. V této souvislosti je nutné upozornit i na skutečnost, že extremisté z jedné části spektra se vnímají jako aktéři boje proti extremistům z opačné části (svou činnost však nemusí chápat jako protixtremistickou, naopak jim může jít o nalezení oblasti k propagování svých nedemokratických cílů), což vede k ultrapravicovému antikomunismu či ultralevicovému antifašismu. Dokonce proti sobě mohou působit extremisté z jedné části spektra (ultrapravicoví nacionalisté některých evropských zemí proti neonacistům, anarchisté proti komunistům apod.). Extremisté sami se přitom různým způsobem brání označování za extremisty, zamezují opatřeními, která jsou vůči nim vedena atd., a tím ovlivňují celkovou protixtremistickou politiku (je však problematické je označit za její aktéry, jestliže subjektivně nechťejí posílit demokracii, ale naopak ji dále podkopávat). Z empiricko-analytického hlediska si však ne všichni aktéři musí být subjektivně vědomi, že jsou součástí sítě protixtremistické politiky, záleží na jejich objektivním statutu v jejím rámci.
28. ALTHAUS, D.: *Politischer Extremismus – Prävention und Repression*, s. 42. Die politische Meinung N. 369, August 2000, s. 39–44.
29. MAREŠ, M.: *Rizika zákazu pravicově extremistických sdružení*. Parlamentní zpravodaj, 2000, roč. VI, č. 1, s. 27–28.

30. Extremismus ale zpravidla není pojmem právním. Je však v mnoha zemích pojmem úředním, tzn., že státní orgány jej užívají ve svých úředních definicích a používají ve svých materiálech (např. provádějí na základě vlastních interních předpisů sledování extremistických organizací, vedou statistiku trestných činů s extremistickým podtextem apod.). Obdobně jej mohou používat i mezinárodní organizace. Primárně však zůstává pojmem akademickým, především politologickým. STÖSS, R.: *Rechtsextremismus im vereinten Deutschland*. Bonn: Friedrich Ebert Stiftung, 1999, s. 11–25.
31. ŠAMALÍK, F.: *Individuální svoboda a „zakazující stát“*. Právník, roč. CXXXIV, č. 9, s. 898.
32. Pojem antiextremistický konsens je možné přiřadit k více významovým rovinám:
- 1) Na prvním místě obsahuje negaci politického extremismu ve všech jeho formách. Extremismus je přitom chápán jako antiteze demokratického státu. Za extremistické platí každé smýšlení a činnost, které směřují proti fundamentálním hodnotám (především ideji lidských práv) a pravidlům (především právnímu státu, kontrole moci, politickému pluralismu) demokratického ústavního státu. Antiextremistický konsens zde nachází normativní fundament.
 - 2) Vyžaduje od příznivců demokratického ústavního státu, působit proti jakékoliv formě myšlenkového a politicko-praktického podkopávání svobodné demokracie. Čtnost tolerance, nezbytná pro každou otevřenou společnost, není pouze čistě formální povahy, ale je hodnotově vázaná. Hranice hodnotově vázané tolerance probíhá tam, kde je zneužívána k účelům intolerance.
 - 3) Hodnotově vázaná tolerance, odpovídající antiextremistickému konsensu, zavazuje k obrannému jednání vůči všem tendencím, které podkopávají svobodu a lidskou důstojnost. Z toho lze odvodit postulát ekvidistance vůči všem politickým extrémistům rozličného zaměření. Kdo se rozhodne bojovat proti jednomu extrému, ale jiný brání, nemůže být hodnověrným obhájcem demokratického ústavního státu.
- Antiextremistický konsens je díky svému propojení s ideou lidských práv a uskutečněním v právním státě zároveň neslučitelný s každou rozhorleností, každým druhem politické inkvizice a honem na čarodějnice, všemi výstřelky politického exorcismu, který chce vytrhat „zlo“ s kořeny a jednou provždy osvobodit, uzdravit, vyčistit, očistit svět. Antiextremistický konsens vyžaduje bdělost a rozhodné jednání vůči nebezpečím politického extremismu, nevyžaduje však žádnou „d'abělskost“. Fanatismus svobody nevyhnutelně vede podle Backese a Jesseho k potlačení svobody. BACKES, U., JESSE, E.: *Antiextremistischer Konsens – Prinzipien und Praxis*. In BACKES, U., JESSE, E. (Hrsg.): *Jahrbuch Extremismus und Demokratie 2000*. Baden-Baden: Nomos Verlag, 2000, s. 13–30.
33. S jistým zjednodušením by se do této kategorie dala zařadit i situace ve Spojených státech amerických, kde je rovněž umožněna mnohem širší svoboda projevu při hlášení ultralevicových i ultrapravicových (revizionistických, neonacistických apod.) názorů než ve většině evropských zemí. Právní věda i státní orgány v USA však pracují s konceptem tzv. zločinu z nenávisťi „hate crime“ (byť ne zcela jednoznačně definovaným, srov. LEVIN, B.: *Hate Crimes: Worse by Definition*. In *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol. 15, No. 1, 1999, s. 6–21) a důsledně vystupují proti násilí. Extremistické skupiny, představující podhoubí pro terorismus (včetně např. pravicově extremistických skupin jako Aryan Nations či militantních ochránců zvířat), jsou sledovány FBI, nikoliv však z důvodu přesvědčení, ale právě pro nebezpečí násilného jednání a terorismu (*Statement for the Record Louis J. Freech, Director Federal Bureau of Investigation on the Threat of Terrorism to the United States before the United States Senate Committees on Appropriations, Armed Services, and Select Committee on Intelligence, May 10, 2001* [online]. Federal Bureau of Investigation [cit. 3. září 2001]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.fbi.gov/congress/congress01/freech051001.htm>>).
34. KLUMP, A.: *Freiheit der Feinden der Freiheit? Die Konzeption der streitbaren Demokratie als demokratietheoretisches Fundament zur Auseinandersetzung mit politischem Extremismus* [online]. Extremismus [cit. 13. listopadu 2001]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.extremismus.com/streitbar.htm>>.
35. BACKES, U., JESSE, E.: *Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1993, s. 475–476.
36. LOEWENSTEIN, K.: *Militant Democracy and Fundamental Rights, I*. In *The American Political Science Review*, Vol. 31, Issue 3, 1937, 417. 417–432.

37. LOEWENSTEIN, K.: *Militant Democracy and Fundamental Rights*, II. In *The American Political Science Review*, Vol. 31, Issue 4, 1937, 656. 638–658.
38. BACKES, U., JESSE, E.: *Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland*, s. 410–411.
39. V Německu je v úřední i akademické sféře využíváno (a to i pro posuzování „extremističnosti“) justičních závěrů, které vyplynuly především z rozhodnutí Spolkového ústavního soudu o zákazu Socialistické říšské strany (Sozialistische Reichspartei) v roce 1952 a Komunistické strany Německa (Kommunistische Partei Deutschlands) v roce 1956. Na tomto základě je vytvořeno osm principů demokratického řádu, a sice:
 - 1) Lidská práva;
 - 2) Suverenita lidu;
 - 3) Rozdělení moci;
 - 4) Odpovědnost vlády;
 - 5) Zákonnost správy;
 - 6) Nezávislost soudů;
 - 7) Princip více stran;
 - 8) Rovnost šancí stran, včetně svobody opozice.
40. LAMEYER, J.: *Streitbare Demokratie. Eine verfassungshermeneutische Untersuchung*. Berlin: Duncer&Humboldt, 1978, s. 91.
41. JASCHKE, H. G.: *Staatliche Institutionen und Rechtsextremismus*, In KOWALSKY W., SCHROEDER, W. (Hrsg.): *Rechtsextremismus. Einführung und Forschungsbilanz*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994, s. 317–318.
42. Blíže viz ARBEITSGRUPPE POLITISCHE ÖFFENTLICHKEIT UND MOBILISIERUNG: *Etnische Konflikte. Rechtsextremismus und Fremdeindlichkeit*, WZB Mitteilungen N. 91, März 2001, s. 24.
43. Např. Matthias Schmidt stanovil následující požadavky na „demokratický obsah“ politiky ve vztahu k pravicovému extremismu:
 1. Organizační ohraničení k pravicově-extremistickým aktérům a organizacím.
 2. Obsahové distancování se od pravicově extremistických požadavků.
 3. Uchopení pravicově extremistických „poli agitace“ a zprostředkování vlastních koncepcí.
 4. Nedostatek v sociální a politické oblasti jsou, kde je to možné, přiznávány.
 5. Nerozdmýchávat obavy veřejnosti ve vlastní prospěch.
 6. Otevřeně přiznávat hranice politiky.
 7. Ukazovat na konsekvence pravicově extremistických požadavků a ideologie.
 SCHMIDT, M.: *Die Parlamentsarbeit rechtsextremen Parteien und mögliche Gegenstrategien. Eine Untersuchung am Beispiel der „Deutschen Volksunion“ im Schleswig-Holsteinischen Landtag*. Münster: Agenda Verlag, 1997, s. 227.
44. Blíže viz např. SCHUBARTH, W.: *Pädagogische Konzepte als Teil der Strategien gegen Rechtsextremismus*, Aus Politik und Zeitgeschichte, 2000, B- 39, 22. September, s. 40–48.
45. Srov. KÖCK, H. F.: *Trest pro členský stát – Evropská unie jako reformátorská instituce? (K sankcím čtrnáctky proti Rakousku)*, Mezinárodní právní revue 2001, roč. I., č. 1., s. 39–61.
46. Příkladem může být např. činnost Criminal Intelligence Bureau (Útvar kriminálního vyšetřování) ve státu Florida v USA, který pracuje následovně:
 - a) Agenti shánějí tiskové zprávy, publikace, články, video a audio záznamy a jiné informace rozšiřované extremistickými skupinami.
 - b) Analytici monitorují přes 300 extremistických skupin na Internetu, vydávání zpráv, diskusní kroužky, stránky a jiná místa navštěvovaná příznivci skupin nenávisti.
 - c) Vyšetřovatelé navštěvují shromáždění a srazy, natáčejí na video, fotografují účastníky a aktualizují policejní záznamy.
 - d) Při vyšetřování zajišťují, že jednotlivci a skupiny dopouštějící se trestných činů nenávisti, jsou stíháni v souladu s přísnými ustanoveními zákona.
 - e) Pořádají setkání, prezentace a diskuse s veřejností a soukromými organizacemi a vysvětlují činnost extremistických skupin.
 - f) Vyměňují si zjištěné informace s jinými státními a federálními útvary na vynucování zákona.

- MUSSOLINI, J.: *Extremistické skupiny*. In MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Mezinárodní sympozium „Role policie v boji proti rasismu a xenofobii“ konané ve dnech 18. – 22. října 1999 v Konferenčním centru zámku Štířín*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2000, s. 189.
47. KLUMP, A.: *Freiheit der Feinden der Freiheit? Die Konzeption der streitbaren Demokratie als demokratietheoretisches Fundament zur Auseinandersetzung mit politischen Extremismus* [online]. Extremismus [cit. 13. listopadu 2001]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.extremismus.com/streitbar.htm>>.
48. SCHUBERT, K.: *Politikfeldanalyse. Eine Einführung*. Opladen: Leske+Budrich, 1991, s. 89.
49. HARVÁNEK, J. a kol.: *Právní teorie*. Brno: Iuridica Brunensia, s. 147–150.
50. Např. pobyt v militantní mládežnické extremistické subkultuře vytváří nejen ideové, ale i sociální vazby mezi jejími jednotlivými příslušníky (přátelství, partnerské vztahy apod.), a to i v obtížném období dospívání. Vytvořením „záchranné sítě“ a „mechanismů přechodu“ do normální společnosti lze např. u mladistvých pachatelů ultrapravicového násilí eliminovat riziko jejich návratu do extremistického prostředí. Srov. např. BJORGO, T.: *Promoting Disengagement from Extremist Groups: Project Exit*. Presentation at the conference „Enhancing Security of States in a Multipolar World: Focus of Extremism. George C. Marshall European Center for Security Studies. Garmisch-Partenkirchen, 18–22 September 2000 [cit. 12. března 2001]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.marshallcenter.org/>>
51. Výjimku v tomto směru představuje práce CANU, I.: *Der Schutz der Demokratie in Deutschland und Frankreich. Ein Vergleich des Umgangs mit politischem Extremismus vor dem Hintergrund der europäischen Integration*. Opladen: Leske + Budrich, 1997.
52. CHMELÍK, J.: *Extremismus*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 1997; CHMELÍK, J.: *Extremismus a jeho sociologické a právní aspekty*. Praha: Linde Praha a. s., 2001; MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Mezinárodní sympozium „Role policie v boji proti rasismu a xenofobii“ konané ve dnech 18. – 22. října 1999 v Konferenčním centru zámku Štířín*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2000, s. 15–30.
53. MIKULE, V.: *Právní prostředky obrany proti politickému a jinému extremismu*. In INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI PRAHA: *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999; KOTULAN, P.: *Možnosti postihu trestných činů extrémní povahy podle našeho trestního práva*. In INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI PRAHA: *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999.

Summary:

Defence of Democracy and Policy-analysis

Although in 1989 Francis Fukuyama in his essay „The End of History?“ stated the victory of liberal democracy, its enemies continue to exist (even inside Western civilization). Democratic states use various means of defence against extremists. Specific anti-extremism policy can be defined and studied using policy-analysis. This policy can rarely be found in its consistent form, it rather abstracts from other policies. The relationship between internal security and anti-extremism policy is most important. An important role is also played by civic society. There is a large number of conflicts in the politics dimension. Various programs and laws can be seen as outputs of anti-extremism policy.